

บทที่ 4

ประวัติและความเป็นมา "คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ" แนวความคิดและ สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517

ความเป็นมาของ "คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ" รัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2517

ก่อนจะเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 รัฐบาลที่ทำหน้าที่บริหารประเทศ คือ รัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร โดยมีจอมพลถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐบาลชุดนี้มีกำเนิดมาจากรัฐประหารตัวเองเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 ซึ่งมีผลทำให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 สิ้นสุดลงพร้อมกับสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา คณะรัฐประหารซึ่งเรียกตัวเองว่า "คณะปฏิวัติ" ได้ออกกฎหมายโดยใช้วิธีให้ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับต่าง ๆ เป็นกฎหมายมีค่าเท่ากับพระราชบัญญัติถึง 364 ฉบับ¹ จนกระทั่งถึงวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2515 จึงได้มีการประกาศธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515

¹ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ : บทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519), หน้า 144. อ้างใน สมชาติ รอบกิจ, "การร่างรัฐธรรมนูญ 2517," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครองบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 6.

การบริหารประเทศโดยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร นั้นมิได้สร้างความพอใจแก่ประชาชน ปัญหาเศรษฐกิจอันเกี่ยวกับปากท้องของประชาชนทวีหัตถมมากขึ้นทุกทีอย่างชนิดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เมืองไทยซึ่งได้ชื่อว่าเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำแต่กลับต้องเห็นประชาชนยื่นเข้าคิวซื้อข้าวสารและน้ำตาล ปัญหาคนว่างงาน ซึ่งปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงควมไร้ประสิทธิภาพของรัฐบาลและย่อมส่งผลด้านการยอมรับนับถือของมหาชนและเสถียรภาพของรัฐบาล ระบบราชการตกเป็นเป้าของการโจมตีในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจที่มีจุดมุ่งหมายจำกัดอยู่แต่เพื่อครองความเป็นใหญ่และคุ้มครองอิทธิพลผลประโยชน์ของพวกตนและบริวารในวงแคบอะไรก็ตามถ้ามากระทบกระเทือนอำนาจและอภิสิทธิ์ของตนแล้ว มักจะเหมารวมว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ²

การวิพากษ์วิจารณ์หรือท้วงติงรัฐบาลจากฝ่ายประชาชนเป็นไปอย่างจำกัด ภาวะเหล่านี้ทำให้ประชาชนรู้สึกอึดอัด แต่อย่างไรก็ตามยังมีผู้ที่สนใจปัญหาของประเทศชาติแสดงความคิดเห็นออกมาบ้าง เช่น ในการอภิปรายตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ การเสนอบทความทางหนังสือพิมพ์และวารสาร การจัดตั้งกลุ่มศึกษาปัญหาตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น สภาหน้าโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สภากาแฟ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

² โสหน้ จามริก, "เมืองไทยกับปฏิวัติตุลาคม," ใน ปัญหาและอนาคตของเมืองไทย, กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์, รวบรวม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์ฯ, 2519), หน้า 346 - 347. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

การร่างรัฐธรรมนูญของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งแต่งตั้งโดยจอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี อาศัยอำนาจตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 มาตรา 10 กำหนดให้คณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอร่างรัฐธรรมนูญต่อสภานิติบัญญัติ คณะกรรมการชุดนี้มีจอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นประธานฯ และแถลงว่าการร่างรัฐธรรมนูญคงใช้เวลา 3 ปีกว่า จึงจะแล้วเสร็จ การร่างรัฐธรรมนูญจึงดำเนินไปอย่างช้า ๆ ซึ่งขัดกับความต้องการของนิสิตนักศึกษาและประชาชนที่ต้องการให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยโดยเร็วที่สุด ดังนั้นจึงมีการเคลื่อนไหวในหมู่นิสิตนักศึกษา อาจารย์และประชาชนที่สนใจต่อการร่างรัฐธรรมนูญ

ในช่วงแห่งการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญนี้ ได้มีคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันขึ้น คือ "กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ" ซึ่งประกอบด้วยบุคคลอาชีพต่าง ๆ อาทิ นักการเมือง นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ อาจารย์มหาวิทยาลัย นิสิตนักศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเรียกร้องให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญ ดำเนินการเร่งรัดให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญโดยเร็วที่สุด³

กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ เริ่มออกปฏิบัติงานในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 โดยมารวมกันที่อนุสาวรีย์ทหารอาสาและนำไปปลิวเรียกร้องให้ประชาชนร่วมกันต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ ออกแจกจ่ายแก่ประชาชนบริเวณตลาดนัดสนามหลวง บางลำพู ประตูน้ำ พร้อมกับแจกหนังสือ "กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 1" ในขณะที่กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญกำลังออกปฏิบัติงานนั้น ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมรวมทั้งสิ้น 11 คน ในข้อหามั่วสุมชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมืองเกินกว่า 5 คน ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 4 และต่อมาทางเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมรวมทั้งสิ้น 11 คนในข้อหามั่วสุมชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมืองเกินกว่า 5 คน ตามกฎหมายอาญามาตรา 116⁴

³ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, **ขบวนการประชาชนตุลาคม 2516** (กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์, 2517), หน้า 51-52. อ้างใน **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 11.

⁴ **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 11.

ทางศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ฯ ได้ออกแถลงการณ์คัดค้านการจับกุม และทางฝ่ายนักศึกษาเริ่มมีปฏิกิริยาคัดค้านโดยเริ่มชุมนุมประท้วงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อมาเมื่อมีการจับกุมผู้ต้องหาเพิ่มอีก 2 คน การชุมนุมประท้วงของนิสิตนักศึกษาได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง นักเรียน และประชาชนได้เข้าร่วมในการชุมนุมเรียกร้องด้วย ข้อเรียกร้องของทางฝ่ายศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ คือให้รัฐบาลปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คน โดยไม่มีเงื่อนไข แต่ทางฝ่ายรัฐบาลกลับตอบโต้วิธีที่แข็งกร้าว คือใช้อำนาจตามมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 ควบคุมผู้ต้องหาทั้ง 13 คนจนกว่าจะเสร็จสิ้นการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

การชุมนุมของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนเพื่อคัดค้านอำนาจเผด็จการของรัฐบาลและเรียกร้องให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญนั้น ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด นับว่าเป็นการเผชิญหน้าครั้งยิ่งใหญ่ที่สุด ต่อมาเมื่อมีการเดินขบวนในวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เหตุการณ์ได้ลุกลามจนถึงขั้นปะทะกันอย่างรุนแรง ระหว่างฝ่ายเจ้าหน้าที่ทหารตำรวจกับฝ่ายนักเรียน นิสิต นักศึกษา เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จากเหตุการณ์นี้ทำให้ผู้คนเสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก มติมหาชนเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลทหาร โดยเฉพาะกับจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกถนอม กิตติขจร เมื่อเหตุการณ์เข้าขั้นวิกฤต จอมพลถนอม กิตติขจร ได้กราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เหตุการณ์ไม่สงบต่าง ๆ ได้คลี่คลายกลับสู่สภาวะปกติตามลำดับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายสัญญาธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการเมืองของอภิสิทธิ์ชนไปสู่การเมืองที่เปิดกว้างขึ้นของประชาชน ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น และมุ่งหวังที่จะได้เห็นมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย มีหลักประกันคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและสร้างความเป็นธรรมในสังคม

ในการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งแรก เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่ประชุมมีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญชุดใหม่ เพื่อทำหน้าที่ยกร่างรัฐธรรมนูญเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ทั้งนี้เพื่อคณะรัฐมนตรีจะได้นำร่างรัฐธรรมนูญเสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติต่อไปตามมาตรา 10 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

"คณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอร่างรัฐธรรมนูญต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ" หลังจากที่นายสัญญาธรรมศักดิ์ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ต่อมาเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ก็มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ จำนวน 18 คน ดังนี้ คือ

1. นายประกอบ หุตะสิงห์	ประธานกรรมการ
2. นายกมล วรรณประภา	รองประธานกรรมการ
3. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช	กรรมการ
4. นายจิตติ ตั้งศุภิชัย	กรรมการ
5. นายชัยอนันต์ สมุทวณิช	กรรมการ
6. นายปราโมทย์ นาครทรรพ	กรรมการ
7. นายพงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย	กรรมการ
8. นายมนูญ บริสุทธิ์	กรรมการ
9. นายสรรเสริญ ไกรจิตติ	กรรมการ
10. นายสมภพ ไทรตระกูล	กรรมการ
11. พล.อ. สุรกิจ มัยลาภ	กรรมการ
12. นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์	กรรมการ
13. นางสุมาลี วีระไวทยะ	กรรมการ
14. นายอมร จันทรมบูรณ์	กรรมการ
15. นายเอนก สิทธิประศาสน์	กรรมการ
16. นายไอสถ โกศิน	กรรมการ
17. นายไพศาล กุมาลย์วิสัย	กรรมการและเลขานุการ
18. นายอักษราท จุฬารัตน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญชุดนี้ประกอบด้วยบุคคลที่มาจากกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ดังนี้ นักกฎหมาย 4 คน ตุลาการ 4 คน อาจารย์มหาวิทยาลัย 3 คน ข้าราชการพลเรือน 2 คน นักหนังสือพิมพ์ 2 คน นักการเมือง 1 คน นักธุรกิจ 1 คน และทหาร 1 คน

แม้ว่าจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญชุดใหม่แล้วก็ตาม แต่กระบวนการร่างรัฐธรรมนูญนั้นจะต้องผ่านขั้นตอนการพิจารณาและตัดสินใจจากสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ภาพพจน์ของสภานิติบัญญัติชุดนี้ในสายตาประชาชนส่วนใหญ่เป็นไปในทางลบ และวิตกว่าถ้าให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติชุดนี้คงอยู่ต่อไปแล้วระบบเผด็จการอาจกลับคืนมาและเป็นอุปสรรคขัดขวางในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ในที่สุดนายสัญญา ธรรมศักดิ์ จึงได้ออกพระราชกฤษฎีกายุบสภานั้นเสีย⁵ ภายหลังจากมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ จำนวนทั้งสิ้น 2,347 คน ประกอบด้วยบุคคลกลุ่มอาชีพต่าง ๆ หลายกลุ่มอาชีพต่าง ๆ หลายกลุ่ม ทั้งนี้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้สมาชิกเหล่านี้ได้เลือกบุคคลที่เหมาะสมจากสมัชชาแห่งชาติจำนวนหนึ่งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่องค์กรนิติบัญญัติมาจากการเลือกตั้งของตัวแทนประชาชนกลุ่มต่าง ๆ อย่างกว้างขวางที่สุด⁶ โดยสมาชิกสภานิติบัญญัติทุกคนมีอิสระปลอดจากการครอบงำของฝ่ายบริหาร ทำให้สมาชิกแต่ละคนแสดงบทบาทของตนได้อย่างเต็มที่⁷

⁵ พระราชกฤษฎีกายุบสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, **ราชกิจจานุเบกษา 90** (16 ธันวาคม 2516) : 60.

⁶ ยุทธวัฒน์ ภักธรภาณุภัทร, "รัฐสภาไทย : วิเคราะห์เปรียบเทียบภูมิหลังของสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พุทธศักราช 2516 กับสภาพปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช 2519," (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 76.

⁷ สมพร ใช้บางยาง, "สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ชุดที่ 1 พ.ศ. 2516," (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 200.

อำนาจหน้าที่และการดำเนินการของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

การนำเสนอร่างรัฐธรรมนูญ มาตรา 10 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 บัญญัติว่า "คณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอร่างรัฐธรรมนูญต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ"

หลังจากที่นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วก็ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ร่างรัฐธรรมนูญเสนอต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อคณะรัฐมนตรีจะได้พิจารณาและนำร่างรัฐธรรมนูญเสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติต่อไป

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญประชุมครั้งแรกเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ณ ตึกไทยคู่ฟ้า ทำเนียบรัฐบาล โดยมีนายประกอบ หุตะสิงห์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานที่ประชุม ซึ่งประธานได้แจ้งต่อที่ประชุมทราบว่า คณะกรรมการชุดนี้ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้ดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญโดยกำหนดเวลาว่าควรจะแล้วเสร็จภายใน 3 เดือน ถึงแม้จะมีระยะเวลาจำกัดก็ต้องทำด้วยความสุขุมรอบคอบ และเสนอให้มีการประชุมในวันจันทร์ วันพุธ และวันศุกร์ ที่ประชุมเห็นชอบด้วย

เพื่อให้การร่างรัฐธรรมนูญดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้น 3 ชุด คือ⁸

(1) คณะอนุกรรมการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหารัฐธรรมนูญ จำนวน 14 คน ประกอบด้วย

⁸ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 1/2516 วันพุธที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2516.

1. นายจิตติ ติงคภักดิ์	ประธานอนุกรรมการ
2. นายปราโมทย์ นาครทรรพ	รองประธานอนุกรรมการ
3. นายลิขิต ธีรเวคิน	อนุกรรมการ
4. นายวิรัช ตันศิริ	อนุกรรมการ
5. นายกมล สมวิเชียร	อนุกรรมการ
6. นายวีรพงษ์ รามางกูร	อนุกรรมการ
7. นายวีรยุทธ วิเชียรโชติ	อนุกรรมการ
8. นายสมศักดิ์ สิงห์พันธ์	อนุกรรมการ
9. นายสุจิต บุญบงการ	อนุกรรมการ
10. นายสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธ์	อนุกรรมการ
11. นายอัมมาร์ สยามวาลา	อนุกรรมการ
12. นางสาวเอื้อย มีสุข	อนุกรรมการ
13. นางสาวศิริจันทร์ สุจริตกุล	อนุกรรมการ
14. นายพินพันธ์ นาคะตะ	อนุกรรมการ

คณะอนุกรรมการชุดนี้มีหน้าที่ศึกษาและวิเคราะห์รัฐธรรมนูญเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ คอยจัดเตรียมหลักการและปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้คณะกรรมการพิจารณา คือเท่ากับว่าคอยให้คำตอบแก่คณะกรรมการในสิ่งที่ต้องการทราบ หรือมีข้อเสนอสืบเนื่องจากการศึกษาวิเคราะห์ก็เสนอมาให้คณะกรรมการพิจารณา

(2) คณะอนุกรรมการรับฟังความคิดเห็นและเผยแพร่มติและหลักการของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ประกอบด้วย

1. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช	ประธานอนุกรรมการ
2. นายชัยอนันต์ สมุทวณิช	รองประธานอนุกรรมการ
3. นางสุมาลี วีระไวทยะ	อนุกรรมการ
4. นางเสริมศรี เอกชัย	อนุกรรมการ
5. นางสาวนภา พงศ์พิพัฒน์	อนุกรรมการ
6. ม.ร.ว. สายสิงห์ ศิริบุตร	อนุกรรมการ
7. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	อนุกรรมการ
8. นางชลธิชา กลัดอยู่	อนุกรรมการ

9. นายกวี ศุภธีระ	อนุกรรมการ
10. นายอรุณ งามดี	อนุกรรมการ
11. นายอภิชัย พันธเสน	อนุกรรมการ
12. นายสมชัย กรุสวณสมบัติ	อนุกรรมการ
13. นายทวี หมื่นนิกร	อนุกรรมการ
14. นายอำนาจ ศรีอิมศาสตร์	อนุกรรมการ
15. นางสาวสุดาทิพย์ อินทร	อนุกรรมการ
16. นายธีรยุทธ บุญมี	อนุกรรมการ
17. นายชเนศร์ เจริญเมือง	อนุกรรมการ
18. นายวิรัตน์ ศักดิ์จิรภาพงษ์	อนุกรรมการ
19. นายอัศวิน เสาวรส	อนุกรรมการ
20. นายโกวิทย์ วรพิพัฒน์	อนุกรรมการ
21. นายผสม เพชรจำรัส	อนุกรรมการ
22. นายรังสรรค์ ณะพรพันธ์	อนุกรรมการ
23. นายชิต นิลพานิช	อนุกรรมการ

คณะกรรมการชุดนี้แบ่งออกเป็นแผนกใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

1. **แผนกรับฟังความคิดเห็นของประชาชน** มีหน้าที่ในการรับฟังความคิดเห็นที่ประชาชนส่งมาโดยแยกความคิดเห็นเหล่านั้นออกเป็นแต่ละประเภท
2. **แผนกเผยแพร่** มีหน้าที่เน้นไปในทางอธิบายและการนำบทความเสนอทางวิทยุโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์
3. **แผนกเอกสาร** มีหน้าที่จัดทำเอกสารต่าง ๆ เพื่อนำออกเผยแพร่
4. **แผนกประสานงาน** มีหน้าที่ติดต่อประสานงานกับกลุ่มต่าง ๆ ที่จะเดินทางไปเผยแพร่ในต่างจังหวัด โดยจัดเอกสารให้ข้อแนะนำและอำนวยความสะดวกในเรื่องยานพาหนะ

(3) คณะอนุกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ ประกอบด้วย

1. นายสมภพ โทตระกิตย์
2. นายมนูญ บริสุทธิ์
3. นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์
4. นายพงศ์เพ็ญ ศักุนตาทัย
5. นายอมร จันทรมบูรณ์

คณะอนุกรรมการชุดนี้มีหน้าที่ยกร่างรัฐธรรมนูญตามที่คณะกรรมการตกลงในหลักการกันแล้วโดยในการร่างรัฐธรรมนูญครั้งนี้ คณะกรรมการเห็นสมควรให้นำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 มาเป็นแนวทางในการพิจารณา

กรอบแนวคิดในการร่างรัฐธรรมนูญของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช 2517

ในการร่างรัฐธรรมนูญครั้งนี้ คณะกรรมการเห็นสมควรให้นำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 มาเป็นแนวทางในการพิจารณา วิธีการร่างรัฐธรรมนูญของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญนั้น คณะกรรมการจะเสนอและตกลงกันในหลักการเสียก่อน ถ้ามีปัญหาหรือต้องการทราบเพิ่มเติมประการใดก็จะให้คณะอนุกรรมการศึกษาและวิเคราะห์ไปทำการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์มาเสนอ บางครั้งมอบหมายให้เลขานุการหรือกรรมการบางท่านไปยกร่างมาเสนอที่ประชุม เมื่อที่ประชุมพิจารณาตกลงหลักการกันแล้วก็จะให้คณะอนุกรรมการยกร่างไปจัดการยกร่างมาเสนอ เมื่อคณะอนุกรรมการยกร่าง จัดการยกร่างเสร็จแล้วก็จะนำร่างมาเสนอต่อคณะกรรมการเพื่อพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพิจารณาจนเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงนำร่างมาเสนอต่อคณะรัฐมนตรีต่อไป

คณะกรรมการได้นำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 เป็นแนวทางในการพิจารณา โดยคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้พิจารณาและตกลงหลักการสำคัญของร่างรัฐธรรมนูญ และคณะอนุกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญได้ยกร่างรัฐธรรมนูญเสนอต่อคณะกรรมการเพื่อพิจารณา ซึ่งมีหลักการสำคัญดังนี้

หลักการสำคัญของร่างรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2517

หมวด 1 บททั่วไป ในชั้นพิจารณาหลักการมีกรรมการเสนอให้แก้ไขคำว่า "ประเทศไทย" เป็น "ประเทศสยาม" โดยให้เหตุผลว่าเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่ชนบางกลุ่ม ความรู้สึกว่ามีใช้คนไทย ถ้าใช้ชื่อประเทศสยามแล้วความรู้สึกอันนั้นจะหมดไป

คณะอนุกรรมการยกร่างได้ยกร่างหมวดที่ 1 บททั่วไป ดังนี้คือ มาตรา 1 ถึง มาตรา 4 นั้น เหมือนกับรัฐธรรมนูญ 2492 ทุกประการ ส่วนมาตรา 5 ซึ่งบัญญัติว่า "บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้" นำมาจากมาตรา 178 หมวด 11 บทสุดท้ายของรัฐธรรมนูญ 2492 เช่นกัน ซึ่งคณะกรรมการได้พิจารณาแล้วเห็นชอบตามร่างที่เสนอมา

หมวด 2 พระมหากษัตริย์ กรรมการบางท่านเสนอให้ พิจารณามาตรา 11 ของรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2492 ว่าการที่จะบัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดของทหารทั้งปวงนั้นจะเป็นการทำให้พระองค์ท่านมาพัวพันกับการบริหารด้วย ที่ประชุมเห็นควรให้ตัดคำว่า "ทรงเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของทหารทั้งปวง" ออก

สำหรับมาตรา 18 ของรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2492 บัญญัติว่า "การแต่งตั้งและถอดถอนข้าราชการและสมุหราชองครักษ์ให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัย และในกรณีใดที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งหรือถอดถอน ให้องคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนอง"

พระบรมราชโองการนั้น กรรมการบางท่านเห็นว่าขัดกันอยู่ กล่าวคือ ในเมื่อการแต่งตั้งและถอดถอนข้าราชการในพระองค์ และสมุหราชองครักษ์เป็นไปตามพระราชอัธยาศัยแล้ว ไม่ควรมีผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ และมาตรา 23 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า "การยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช 2467 จะกระทำมิได้"

ได้มีข้อตกลงให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมได้โดยวิธีการเดียวกันกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ คือ ห้ามยกเลิกแต่ให้แก้ไขเพิ่มเติมได้ คณะอนุกรรมการยกร่างได้ยกร่างตามหลักการที่คณะกรรมการได้ตกลงกันแล้ว และนำเสนอคณะกรรมการเพื่อพิจารณาเกี่ยวกับการแก้ไขเพิ่มเติม

กฎหมายเทียบรบลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ให้กระทำได้โดยวิธีการเดียวกันกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ แต่การแก้ไขเพิ่มเติมให้มีผลเป็นการยกเลิกนั้นจะกระทำมิได้⁹

หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย คณะกรรมการได้พิจารณาว่า รัฐธรรมนูญฉบับใหม่จะให้ประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างบริบูรณ์ ภายใต้เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ทั้งนี้ได้เน้นถึงความสำคัญในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การประกันเสรีภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานความยุติธรรม โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจซึ่งจะเป็นในรูปการให้สวัสดิการแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางขึ้น นอกจากนั้นคณะกรรมการยังมีความเห็นว่าควรเพิ่มเติมสิทธิใหม่ ๆ ซึ่งได้มอบให้คณะอนุกรรมการการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหารัฐธรรมนูญรับไปพิจารณาเพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการ¹⁰

กรรมการบางท่านตั้งข้อสังเกตว่า หมวดว่าด้วยสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ 2492 นั้นเป็นลักษณะเสรีนิยม เสรีภาพทางเศรษฐกิจนั้นไม่ควรเป็นไปในลักษณะมือใครยาวสาวได้สาวเอา ควรจะเป็นเสรีภาพในทางที่ราษฎรที่อ่อนแอจะต้องได้รับการคุ้มครองจากรัฐ¹¹

⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "บทบาทของทหารในการเมืองไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา 2475 - 2520," วารสารสังคมศาสตร์ 2 (เมษายน - มิถุนายน 2521) อ้างใน สมชาติ รอบกิจ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

¹⁰ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 2/2516 วันศุกร์ที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516.

¹¹ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย, รวบรวมบทความทางการเมือง (กรุงเทพฯ : พรหมประสิทธิ์การพิมพ์, 2519), คำชี้แจง. อ้างใน สมชาติ รอบกิจ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

2. การประกันสิทธิขั้นมูลฐานของประชาชน

คณะกรรมการได้รับหลักการที่บรรจุข้อความที่ว่าด้วยสิทธิขั้นมูลฐานของประชาชนไว้คำปรารภของรัฐธรรมนูญ เพื่อแสดงเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญที่จะให้เสรีภาพโดยมีเงื่อนไขน้อยที่สุด คำปรารภนี้จะมีประโยชน์ในการตีความรัฐธรรมนูญโดยตุลาการรัฐธรรมนูญ คือนอกเหนือจากการตีความมาตราต่าง ๆ แล้วก็สามารถตีความตามคำปรารภได้เหมือนกันเพราะถือว่าเป็นเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและได้อภิปรายถึงผลดีและผลเสียของการมีบทบัญญัติว่าด้วยการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยการประกาศกฎอัยการศึกและภาวะฉุกเฉิน และมีมติว่าเพื่อเป็นการป้องกันการถือโอกาสประกาศกฎอัยการศึกอย่างฟุ่มเฟือยโดยปราศจากเหตุผล ควรจะมีการกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ให้แน่ชัดลงไปด้วยว่าในกรณีใดจึงจะสามารถประกาศใช้กฎอัยการศึกหรือภาวะฉุกเฉินได้ และได้พิจารณาถึงการประกันสิทธิขั้นมูลฐานของประชาชน บางประการ เช่น สิทธิที่ผู้ถูกจับกุมจะมีโอกาสปรึกษาทนายความก่อนถูกทำการสอบสวน โดยจะระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ในกรณีที่เจ้าพนักงานทำการจับกุมคุมขังหรือตรวจค้น จะต้องได้รับแจ้งเหตุ และเจ้าพนักงานจะต้องแจ้งให้ผู้ถูกจับกุมทราบถึงสิทธิที่จะไม่พูดตอบข้อซักถามสอบสวนก่อนที่จะปรึกษาทนายด้วย¹²

3. การประกันสิทธิของบุคคลในทรัพย์สิน

คณะอนุกรรมการการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหารัฐธรรมนูญได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลในทรัพย์สิน คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้พิจารณาแล้วได้ตกลงในหลักการนี้ว่า สิทธิดังกล่าวได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตและการจำกัดสิทธิดังกล่าวนี้จะกระทำได้อีกต่อเมื่อเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และคณะกรรมการได้มีความเห็นเพิ่มเติมว่า ควรมีบทบัญญัติเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องการจำกัดสิทธิของบุคคลในทรัพย์สินไว้ด้วยว่า กฎหมายที่จะออกมาจำกัดสิทธินี้จะต้องคำนึงถึงประโยชน์และความเป็นธรรมของสังคมด้วย¹³ และให้เพิ่มเติมเรื่อง

¹² คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 3/2516 วันจันทร์ที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516.

¹³ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 4/2516 วันพุธที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516.

เกี่ยวกับผลประโยชน์ของผังเมือง หรือเพิ่มการพัฒนาการเกษตร หรือ อุตสาหกรรม หรือเพื่อการปฏิรูปที่ดินเข้าไปด้วย การเวนคืนนี้รัฐจะต้องชดใช้ค่าทำขวัญ อันเป็นธรรมแก่เจ้าของตลอดจนผู้ทรงสิทธิ์ตามระบุไว้ในกฎหมาย

4. เสรีภาพของบุคคล คณะกรรมการได้พิจารณาและตกลงในหลักการว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการพูด การเขียน การพิมพ์และการโฆษณา และการจำกัดเสรีภาพดังกล่าวนี้จะกระทำได้ก็แต่โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความเลื่อมล้ำทางจิตใจของเยาวชน

5. เสรีภาพของสื่อมวลชน คณะกรรมการได้ตกลงหลักการว่าให้สื่อมวลชนมีเสรีภาพอย่างเต็มที่และควรมีบทบัญญัติถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคมไว้ด้วย

6. เสรีภาพในการรวมกลุ่มเป็นสมาคม ที่ประชุมคณะกรรมการได้ตกลงหลักการว่าบุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการรวมกันเป็นสมาคมเมื่อสมาคมมีวัตถุประสงค์การจัดตั้งและดำเนินกิจการอันไม่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งพรรคการเมือง คณะกรรมการมีความเห็นว่าบุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองโดยวิถีทางประชาธิปไตย และไม่ขัดต่อระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญ และการจัดตั้งและดำเนินกิจการของพรรคการเมืองย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองและมีกรรมการบางท่านเสนอให้พรรคการเมืองต้องแสดงที่มาของรายได้และรายจ่ายโดยเปิดเผย

คณะอนุกรรมการได้ยกร่างหมวดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยตามหลักการที่คณะกรรมการได้ตกลงไว้ และนำเสนอต่อคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณา ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้บัญญัติหลักการใหม่ เช่น

ก. ในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณา คดีด้วยความรวดเร็ว ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ยากไร้ไม่มีทุนทรัพย์ที่จะจัดหาทนายความสำหรับตนเองได้ บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ บุคคลใดต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่ร้องฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ภายหลังว่า บุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดมีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

ข. ให้พรรคการเมืองต้องแสดงที่มาของรายได้และการใช้จ่ายโดยเปิดเผย ซึ่งในเรื่องนี้กรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ชี้แจงว่า เป็นหลักการที่ยอมรับกันในหลายประเทศรวมทั้งเยอรมันตะวันตก เพื่อจะให้เห็นว่าพรรคการเมืองนั้นมีรายได้มาจากไหน และเพื่อป้องกันมิให้รัฐบาลเอาเงินราชการลับมาสับสนุนพรรคการเมือง

หมวด 4 หน้าที่ของชนชาวไทย กรรมการเสนอให้บัญญัติว่า บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศและจรรยาวัชซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญ¹⁴ และเสนอให้การใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทุกคน แต่มีคณะกรรมการบางท่านไม่เห็นด้วยเพราะเห็นว่าเป็นสิทธิขั้นมูลฐานรัฐไม่ควรไปก้าวกายแต่ควรหามาตรการทำให้ประชาชนสนใจไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

นอกจากนี้คณะกรรมการได้พิจารณาถึงหน้าที่ของบุคคลในการเสียภาษีอากร ซึ่งมีกรรมการบางท่านเสนอให้เพิ่มเติมว่า "ตามหลักอัตราภาษีก้าวหน้า" เข้าไปด้วย คือเป็นสัดส่วนตามรายได้ ถ้ามีรายได้มากก็ต้องเสียภาษีมาก เมื่อได้พิจารณาแล้วได้มอบหมายให้คณะอนุกรรมการยกร่างมาเสนอต่อคณะกรรมการเพื่อพิจารณา คณะกรรมการได้พิจารณาและให้แก้ไขเพิ่มเติมมาตราที่บัญญัติว่า "บุคคลมีหน้าที่เคารพต่อกฎหมาย" เป็น "บุคคลมีหน้าที่เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย" ส่วนมาตราอื่นนั้นคงร่างตามร่างที่คณะอนุกรรมการยกร่างเสนอมาให้ส่วนใหญ่ก็เหมือนกับรัฐธรรมนูญ 2492 และรัฐธรรมนูญ 2511¹⁵

¹⁴ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 6/2516 วันจันทร์ที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516.

¹⁵ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 28/2517 วันพุธที่ 9 มกราคม พ.ศ.2517.

หมวด 5 แนวนโยบายแห่งรัฐ คณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้เสนอหลักการมายังคณะกรรมการซึ่งคณะกรรมการเห็นสมควรพิจารณาตามที่เสนอมา โดยคณะอนุกรรมการเสนอให้ระบุไว้ให้ชัดเจนว่าเป็นหน้าที่ของฝ่ายบริหารที่จะดำเนินราชการไปตามแนวนโยบายแห่งรัฐ นอกจากนี้บุคคลผู้ได้รับความเสียหายจากการละเลยไม่ปฏิบัติตามนโยบายแห่งรัฐ มีสิทธิฟ้องร้องไปยังตุลาการรัฐธรรมนูญ หรือองค์กรอื่นที่ตั้งขึ้นเป็นพิเศษ เพื่อให้ฝ่ายบริหารดำเนินราชการตามแนวนโยบายแห่งรัฐที่ระบุไว้ในหมวดนี้แต่ทั้งนี้ไม่ก่อให้เกิดสิทธิในการดำเนินคดีเรียกค่าเสียหายจากรัฐ ซึ่งการลงโทษฝ่ายบริหารนี้เป็นการลงโทษทางการเมือง ในมาตราเกี่ยวกับกำลังทหารนั้นได้มีกรรมการบางท่านเสนอว่าควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าถ้าจะมีทหารต่างชาติเข้ามาตั้งอยู่ในประเทศจะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา¹⁶

คณะกรรมการเห็นชอบในหลักการใหม่ ๆ หลายประการเช่น

- รัฐพึงดำเนินการให้ความเหลื่อมล้ำในฐานะของบุคคลในทางเศรษฐกิจและสังคมน้อยลง
- รัฐพึงคุ้มครองผลประโยชน์ของชาวนาและเกษตรกรอื่น ในด้านการผลิตและในด้านการจำหน่ายผลผลิต การจัดระบบการถือครองที่ดินโดยความเป็นธรรมและให้เจ้าของที่ดินของตนในทางที่จะก่อประโยชน์ต่อส่วนร่วม
- การให้การรักษายาบาลแก่ผู้ยากไร้โดยไม่คิดมูลค่า การจัดให้ประชาชนมีเคหสถานที่อยู่อาศัยโดยถูกสุขลักษณะตามควรแก่อัตภาพ
- การตกลงให้มีแนวนโยบายที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมให้เป็นไปตามหลักการแห่งการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยเพื่อประกันความเป็นอิสระทางศาลและอำนวยความบริสุทธิ์ยุติธรรมโดยสมบูรณ์แก่ประชาชน

¹⁶ สุมาลี วีระไวทยะ, คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 6/2516. วันจันทร์ที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516.

เมื่อคณะกรรมการได้พิจารณาและตกลงหลักการแล้วจึงมอบหมายให้ คณะอนุกรรมการยกร่างไปยกร่างมาเสนอต่อคณะกรรมการ ซึ่งคณะกรรมการได้พิจารณาร่างที่คณะอนุกรรมการเสนอมาโดยได้มีการแก้ไขที่บัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมให้เป็นอย่างนี้ “รัฐพึงจัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชน และมีหลักประกันความเป็นอิสระของศาล” และคณะอนุกรรมการยกร่างได้บัญญัติเพิ่มว่า “รัฐพึงส่งเสริมให้ชาวนาและเกษตรกรอื่นมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมตามสมควร”

ในหมวดว่าด้วยนโยบายแห่งรัฐนี้ คณะกรรมการได้บัญญัติหลักการสำคัญที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนไว้เป็นอันมาก ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการตรากฎหมายและการกำหนดนโยบายของรัฐบาลที่จะเข้ามาบริหารประเทศต่อไป

หมวด 6 รัฐสภา คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญให้ความสนใจมากที่สุด เพราะมีความสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบการปกครอง ซึ่งประเด็นสำคัญที่คณะกรรมการพิจารณาและได้อภิปรายเกี่ยวกับรัฐสภาอย่างกว้าง คือ

1. ควรมีสภาเดียวหรือสองสภา คณะกรรมการได้แสดงความคิดเห็นส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการมีสองสภา โดยให้เหตุผลว่าระบบการเมืองทุกระบบจะต้องมีกลไกถ่วงดุลกัน ถ้ามีสภาเดียวอาจเกิดเผด็จการในรัฐสภาได้ และถ้ามีสองสภาแล้วก็ควรจะมาจากการเลือกตั้งทั้งสองสภา ส่วนการแต่งตั้งนั้นไม่ควรจะให้มิเพราะก่อให้เกิดการแบ่งสันปันส่วนในระหว่างพรรคพวกเดียวกัน และกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปรารถนาว่า พระองค์ท่านไม่เห็นด้วยการแต่งตั้งวุฒิสภา เพราะพระองค์ท่านไม่ทรงทราบว่าเป็นคนดีหรือไม่ดี การให้ทั้งสองสภามาจากการเลือกตั้งของประชาชนนั้น จะทำให้ทั้งสองสภาเป็นที่รวมความคิดเห็นของประชาชนทั่วประเทศ นอกจากวุฒิสภามีประโยชน์ในด้านเป็นกลไกถ่วงดุลย์สภาผู้แทนราษฎรแล้วยังมีประโยชน์ในแง่ที่เป็นสภาผู้ทรงคุณวุฒิที่ประชาชนเลือกตั้งเข้ามา สภาล่างนั้นถือว่าเป็นสภาจิตนาการสภาสูงเป็นสภาแห่งเหตุผล ถ้าได้ทั้งสองสภานี้รวมเข้าด้วยกันจะทำให้รัฐสภาทำงานได้อย่างสุขุมและเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก กรรมการบางท่านเสนอว่า ถ้าให้วุฒิสภามาจากการเลือกตั้งก็ควรให้มีอำนาจใกล้เคียงกับสภาผู้แทนเพราะเป็นสภาที่มาจากการเลือกตั้งเช่นกัน ส่วนการเลือกตั้งวุฒิสมาชิกนั้นควรกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิรับสมัครเลือกตั้งให้สูงกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และวิธีการเลือกตั้งนั้นมีหลายวิธี เช่น ให้กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเป็นผู้เลือกตั้งตัวแทนของตนเข้าไปโดยจัดสรรที่นั่งในสภาไว้ให้เป็นจำนวนกลุ่มละเท่า ๆ กัน หรืออีกวิธีหนึ่งให้แต่ละจังหวัดเลือกวุฒิสมาชิกของตนมาจังหวัดละหนึ่งคน

โดยกำหนดคุณสมบัติของวุฒิสมาชิกไว้สูงจะต้องมีประสบการณ์มีเกียรติคุณดีเด่น ซึ่งการเลือกตั้งนั้นอาจใช้ระบบเสียงข้างมากเด็ดขาดเพื่อให้ได้คนดีจริง ๆ¹⁷

สำหรับวุฒิสมาชิกนั้นควรมาจากการแต่งตั้ง เพื่อประกันความมั่นคงของรัฐบาลเพราะถ้ารัฐบาลไม่มีเสถียรภาพราษฎรก็จะเดือดร้อน การแต่งตั้งนั้นควรกำหนดระยะเวลาไว้ในบทเฉพาะกาลชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งซึ่งต่อไปถ้าหากพร้อมที่จะให้มีการเลือกตั้งแล้วก็สามารถทำได้ แต่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการเมืองนี้ควรค่อยเป็นค่อยไปเพื่อให้ประชาชนชนได้เข้าใจถึงการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างทั่วถึงเสียก่อน โดยให้พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกันกับที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญ 2492¹⁸ ประเด็นเกี่ยวกับควรมีสองสภาหรือสภาเดียวนั้น คณะกรรมการมีมติเห็นชอบให้มีสองสภาและสมาชิกแต่ละสภานั้นต้องมาจากการเลือกตั้งทั้งสองสภา แต่วิธีการเลือกตั้งนั้นแตกต่างกัน

¹⁷ พงศ์เพ็ญ ศกุนตลาภัย, คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 9/2516 วันจันทร์ที่ 19 พฤศจิกายน 2516.

¹⁸ มนูญ บริสุทธิ์, คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 9/2516 วันจันทร์ที่ 19 พฤศจิกายน 2516.

2. การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีการเสนอให้ใช้ระบบบัญชีรายชื่อ คือ ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสมัครในนามพรรค วิธีการเลือกตั้งนั้นจะมีการแบ่งเขตเลือกตั้ง เช่น เขตหนึ่ง เลือกผู้แทนได้ 10 คน แต่ละพรรคก็จะส่งผู้แทนพรรคละ 10 คน ในการลงคะแนนเสียงนั้น ผู้เลือกตั้งจะเลือกเอาพรรคหนึ่งก็หย่อนบัญชีชื่อนั้นลงไปในที่บัตร ถ้าบัญชีรายชื่อพรรคใดได้ คะแนนมากที่สุดก็จะได้เป็นผู้แทนตามบัญชีนั้นทั้ง 10 คน ผลดีของการเลือกตั้งแบบนี้คือเป็นการลด จำนวนพรรคซึ่งในที่สุดก็จะเหลือพรรคใหญ่ ๆ เพียงไม่กี่พรรคในสภา สมาชิกที่ได้รับเลือกจะตระหนัก ดีว่าตนได้รับเลือกตั้งมานั้น เพราะนโยบายของพรรค ความนิยมต่อพรรคมากกว่าความนิยมส่วนตัว ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานในรัฐสภามีระเบียบวินัย มีเสียงข้างมากที่เป็นปึกแผ่น¹⁹

และมีการเสนอให้ใช้ระบบการเลือกตั้งแบบที่เยอรมันตะวันตกใช้กันอยู่หรือที่เรียกว่า ระบบด็องท์ (d'Hondt) วิธีการเลือกตั้งแบบนี้มีการสมัครรับเลือกตั้งสองส่วน คือผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ ลังกัดพรรคการเมือง แต่สมัครเป็นรายบุคคลส่วนหนึ่ง กับการเลือกพรรคการเมืองโดยพรรคการเมือง จะประกาศรายชื่อบุคคลสำคัญ ๆ ของพรรค ตลอดจนนโยบายให้ทราบ ในการนี้ประชาชนจะต้องลง บัตรเลือกตั้ง 2 ชนิดคือ ที่เลือกบุคคลอย่างหนึ่ง และเลือกพรรคอีกอย่างหนึ่ง ส่วนการจัดสรรว่าพรรค ใดจะมีผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งมากน้อยเพียงใดก็คำนวณจากคะแนนเสียงที่เลือกเป็นพรรคโดย นำมารวมกันทั่วประเทศแล้วคำนวณตามสัดส่วนคะแนน และพรรคการเมืองที่เข้าแข่งขันในการเลือก ตั้งนั้นก็ทำบัญชีรายชื่อผู้ที่พรรคจะส่งเข้าไปเป็นผู้แทนตามลำดับ²⁰ วิธีการ เลือกตั้งแบบเยอรมันนี้ ได้ถูกนำมาพิจารณาในที่ประชุมคณะกรรมการอย่างกว้างขวาง ข้อดีของวิธีนี้คือ การแบ่งผู้สมัครออก เป็นสองส่วนโดยให้ประชาชนเลือกเป็นพรรคส่วนหนึ่งนั้น จะช่วยส่งเสริมระบบพรรคการเมือง และ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถเข้าไปเป็นผู้แทนได้โดยผ่านทาง

¹⁹ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย, เรื่องเดียวกัน.

²⁰ ประกอบ หุตะสิงห์, เรื่องเดียวกัน.

พรรคการเมือง ข้อเสียของระบบนี้คือ ระบบการเลือกตั้งเช่นนี้อาจทำให้เกิดพรรคการเมืองหลายพรรค วิธีการลงคะแนนยุ่งยากและเป็นของใหม่สำหรับประชาชน สำหรับประเด็นผู้สมัครรับเลือกตั้งจะต้องสังกัดพรรคหรือไม่นั้น กรรมการบางท่านไม่เห็นด้วยกับการกำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมืองโดยให้เหตุผลว่าเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพ เป็นการเปิดโอกาสให้พวกที่ร่ำรวยตั้งพรรคการเมือง เพราะว่าพรรคการเมืองต้องใช้เงินมาก²¹ และถ้ายังกำหนดให้พรรคการเมืองต้องส่งผู้สมัครเกินครึ่งหนึ่ง หรือ หนึ่งในสามของจำนวนผู้แทนทั้งหมดก็เท่ากับเป็นการช่วยพวกที่ร่ำรวยให้ตั้งพรรคการเมือง ส่วนผู้ที่ไม่มีเงินมากก็ตั้งพรรคไม่ได้ เพราะต้องส่งผู้สมัครเป็นจำนวนมาก ใช้เงินมาก และถ้าจะให้มีการเลือกตั้งภายใน 90 วัน หลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญจะตั้งพรรคการเมืองได้ทันอย่างไร พรรคการเมืองนั้นตั้งยากมีค่าใช้จ่าย²² ส่วนกรรมการที่เห็นด้วยกับการให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคให้เหตุผลว่าเพื่อให้พรรคการเมืองเป็นสถาบันควบคุมผู้แทนให้อยู่ในระเบียบวินัย ระบบพรรคการเมืองเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งสำหรับระบอบประชาธิปไตย จึงควรส่งเสริมการเมืองระบบพรรคให้พัฒนาและมั่นคง และมีความเห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ควรสังกัดพรรคถ้าออกจากพรรคแล้วไม่มีพรรคสังกัดอีกก็จะมีผลต่อสมาชิกของสภาคือสมาชิกภาพต้องสิ้นสุดลง²³

²¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, เรื่องเดียวกัน.

²² เสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์, คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, **รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 29/2517** วันพฤหัสบดีที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2517

²³ อมร จันทรสุมบุรณ์, เรื่องเดียวกัน.

ในที่สุดคณะกรรมการได้ตกลงในหลักการหมวดว่าด้วยรัฐสภาดังนี้คือ กำหนดให้มีสองสภา คือ สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา โดยวุฒิสภานั้นองค์มนตรีพิจารณาเลือกบุคคล 300 คน จากผู้ที่มีความรู้ความชำนาญจากกิจการต่าง ๆ อันจะยังเกิดประโยชน์ต่อแผ่นดินเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งให้เหลือ 100 คน และตกลงให้กำหนดคุณสมบัติผู้มีสิทธิเลือกตั้งอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี บริบูรณ์ ส่วนผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 23 ปีบริบูรณ์ และประเด็นเกี่ยวกับผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมืองหรือไม่นั้น ที่ประชุมคณะกรรมการมีมติให้ต้องสังกัดพรรคการเมืองด้วยคะแนนเสียง 9 ต่อ 8 เสียง²⁴ การเลือกตั้งนั้นให้ใช้วิธีรวมเขตแล้วแบ่งออกเป็นเขตต่าง ๆ และมีการกำหนดจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนไว้ตายตัวระหว่าง 240 คน ถึง 300 คน คณะกรรมการได้กำหนดหลักการเกี่ยวกับทั้งสองสภานั้นว่าจะมีอายุวาระละ 4 ปี ถ้ามีการยุบสภาจะต้องยุบทั้งสองสภา บุคคลจะเป็นสมาชิกวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรในขณะเดียวกันมิได้ จะเป็นข้าราชการประจำไม่ได้ และจะต้องไม่รับตำแหน่งหรือหน้าที่ใดจากรัฐ หน่วยราชการของรัฐที่อยู่ในบังคับบัญชาของรัฐโดยมีผลประโยชน์ตอบแทน และต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับการค้า โดยต้องไม่เป็นผู้จัดการ กรรมการที่ปรึกษา ตัวแทนของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท หรือผู้ถือหุ้นต้องไม่เป็นผู้สัญญากับรัฐ ผู้ได้รับสัมปทานจากรัฐอันมีลักษณะการผูกขาดตัดตอนทั้งทางตรงและทางอ้อม บรรดาข้อห้ามของสมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกสภาผู้แทนนั้น คณะกรรมการตกลงเห็นด้วยกับหลักการตามรัฐธรรมนูญ 2492 เกี่ยวกับอำนาจของสมาชิกวุฒิสภานั้นสามารถเสนอร่างพระราชบัญญัติได้ มีสิทธิตั้งกระทู้ถาม และมีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปได้เช่นเดียวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เว้นแต่ว่าร่างพระราชบัญญัติของสมาชิกวุฒิสภานั้น ถ้าสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นด้วยก็เป็นอันตกไป ส่วนร่างพระราชบัญญัติที่สภาผู้แทนราษฎรเห็นชอบด้วยนั้น วุฒิสภามีอำนาจยับยั้งได้ ภายใน 180 วัน ในส่วนที่เกี่ยวกับกรรมวิธีการของรัฐสภานั้นได้ตกลงในหลักการว่า การแต่งตั้งกรรมวิธีการนั้น กรรมวิธีการที่ตั้งจากผู้ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทน

²⁴ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 11/2516 วันศุกร์ที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516.

ต้องมีจำนวนตามอัตราส่วนของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนของแต่ละพรรคการเมืองที่อยู่ในสภาผู้แทน²⁵ เมื่อคณะกรรมการได้พิจารณาและตกลงในหลักการในหมวดนี้แล้วได้มอบหมายให้คณะอนุกรรมการยกร่างมาเสนอตามหลักการที่ได้ตกลงกันไปแล้ว

เมื่อคณะกรรมการร่างได้ยกร่างเสร็จแล้วได้นำเสนอต่อคณะกรรมการเพื่อพิจารณา ซึ่งคณะกรรมการได้พิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมดังนี้ เช่น ตามร่างของคณะอนุกรรมการที่บัญญัติให้ประธานวุฒิสภาเป็นประธานรัฐสภา และให้ประชาชนสภาผู้แทนราษฎร เป็นรองประธานรัฐสภานั้นมีกรรมการบางท่านขอแก้ไข ซึ่งที่ประชุมมีมติให้แก้ไขเป็นให้รัฐสภาเลือกประธานวุฒิสภาหรือประธานสภาผู้แทนคนใดคนหนึ่งเป็นประธานรัฐสภาและอีกคนหนึ่งเป็นรองประธานรัฐสภา²⁶ หลักการใหม่ที่คณะกรรมการมีมติเห็นชอบตามร่างของคณะอนุกรรมการมีดังนี้ เช่น มาตราที่บัญญัติเกี่ยวกับเมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่ายี่สิบห้าคนเห็นว่าสมาชิกผู้ใดในสภาที่ตนเป็นสมาชิกมีความประพฤติในทางนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่สภา สมควรจะให้ลาออกจากตำแหน่ง มีสิทธิเข้าชื่อร้องต่อประธานสภาที่ตนเป็นสมาชิกเพื่อให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัย และให้ประธานแห่งสภาที่ได้รับคำร้องส่งคำร้องนั้นไปยังคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ และถ้าตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าสมาชิกผู้ใดมีความประพฤติในทางที่นำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่สภา ให้สมาชิกภาพของสมาชิกผู้นั้น สิ้นสุดลงในวันที่ประธานแห่งสภาผู้ที่เป็นสมาชิกได้รับแจ้งคำวินิจฉัย หลักการนี้เป็นการให้อำนาจสมาชิกรัฐสภาควบคุมความประพฤติกันเอง ส่วนเรื่องเกี่ยวกับเขตเลือกตั้งนั้น คณะอนุกรรมการได้ยกร่างมาตามหลักการของคณะกรรมการที่ได้ตกลงกันไปแล้ว คือ ให้ถือเขตจังหวัดเป็นเกณฑ์ และภายในเขตจังหวัดนั้นถ้ามีผู้แทนได้เกินกว่า 3 คน ก็ให้มีการแบ่งเขต เขตหนึ่งจะมีผู้แทนได้ไม่เกิน 3 คน และไม่น้อยกว่า 2 คน และในจังหวัดหนึ่งอย่างน้อยต้องมีผู้แทนหนึ่งคน

²⁵ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 19/2516 วันพุธที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2516.

²⁶ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 30/2517 วันจันทร์ที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2517.

ในหมวดนี้นอกจากจะกำหนดให้ผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมืองแล้ว ในมาตราเกี่ยวกับการสิ้นสุดลงของสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังได้บัญญัติว่าสมาชิกภาพจะสิ้นสุดลงเมื่อขาดจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองในกรณีที่ศาลมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนผู้นั้นเป็นสมาชิก หรือพรรคการเมืองมีมติให้พ้นจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายในหกสิบวันนับตั้งแต่วันที่ศาลมีคำสั่งหรือพรรคการเมืองมีมติแล้วแต่กรณี²⁷

หมวด 7 คณะรัฐมนตรี คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ประชุมพิจารณาและได้ตกลงกันในหลักการสำคัญดังนี้

1. คณะรัฐมนตรีต้องมาจากสภาผู้แทนหรือจากวุฒิสภาเท่านั้น และจะต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ นอกจากนั้นจะเป็นผู้จัดการ กรรมการที่ปรึกษา หรือลูกจ้างของบุคคล หน่วยงาน ส่วนบริษัทหรือองค์กรใด ๆ ซึ่งดำเนินธุรกิจเพื่อการค้ากำไรก็ได้ด้วย สำหรับจำนวนคณะรัฐมนตรีให้มีนายกรัฐมนตรีหนึ่งคน และรัฐมนตรีไม่น้อยกว่า 15 คน แต่ไม่เกิน 30 คน ในการเข้ารับตำแหน่งคณะรัฐมนตรีจะต้องแถลงนโยบายเพื่อขอความไว้วางใจต่อรัฐสภา โดยจะต้องได้คะแนนเสียงเกินกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งสองสภาที่ไปประชุม²⁸

2. ในการประกาศกฎอัยการศึกนั้นฝ่ายบริหารจะกระทำได้โดยมีเงื่อนไขและเวลาจำกัดคือ ถ้าเกินระยะเวลาหนึ่งจะต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภา การทำสนธิสัญญาพันธมิตรทางทหารจะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา²⁹

²⁷ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ. ครั้งที่ 32/2517 วันพฤหัสบดีที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2517.

²⁸ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 18/2516 วันจันทร์ที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2516

²⁹ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 23/2516 วันศุกร์ที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2516.

3. ให้ฝ่ายบริหารใช้อำนาจพิเศษในสถานการณ์พิเศษซึ่งประเทศตกอยู่ในภาวะคับขันอย่างยั่งยืนได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐสภาโดยให้ฝ่ายบริหารใช้อำนาจดังกล่าวไปก่อน และต้องรีบแจ้งแก่รัฐสภาทราบโดยมิชักช้า และอำนาจพิเศษนี้จะต้องไม่ใช่อำนาจตุลาการ³⁰

ซึ่งที่ประชุมคณะกรรมการมีมติรับหลักการ หลังจากคณะกรรมการได้พิจารณาและตกลงในหลักการหมวดว่าด้วยคณะรัฐมนตรีแล้วได้มอบหมายให้คณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญไปจัดการยก่างมาเสนอต่อคณะกรรมการ และต่อมาในการพิจารณาเกี่ยวกับการประกาศกฎอัยการศึกนั้นคณะกรรมการได้แก้ไขยก่างของคณะอนุกรรมการ ฯ ให้เป็นว่า

“เมื่อได้ใช้กฎอัยการศึกเกินสามสิบวัน สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสองสภารวมกัน หรือสมาชิกของแต่ละสภามีจำนวนไม่น้อยกว่ายี่สิบห้าคนมีสิทธิร้องขอต่อรัฐสภาเพื่อให้รัฐสภามีมติเลิกใช้ได้ มติให้เลิกใช้กฎอัยการศึกจะต้องมีเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา”³¹

หมวด 8 ศาลยุติธรรม หมวด 9 ศาลและองค์กรอื่น ๆ ของรัฐ

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้อภิปรายกันอย่างกว้างขวางในประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นอิสระของฝ่ายตุลาการ โดยมีข้อเสนอว่าควรแยกศาลออกจากกระทรวงยุติธรรมหรือไม่เพียงใด กรรมการบางท่านเสนอว่าศาลควรเป็นอิสระโดยแยกออกมาปกครองตนเอง แต่กระทรวงยุติธรรมก็ยังคงมีอยู่โดยควรรวบรวมกระบวนการยุติธรรมของฝ่ายบริหารเข้าไว้เช่น งานราชทัณฑ์ หรือสอบสวนกลาง รวมทั้งคณะกรรมการกฤษฎีกาด้วย³² คณะกรรมการได้ตกลงให้เพิ่มบทบัญญัติเพื่อประกันความอิสระของศาลมากขึ้น แต่ยังคงให้ศาลสังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรมเช่นเดิมและได้ตกลงในหลักการให้จัดตั้งศาลปกครอง ศาลแรงงาน ศาลสาขาภาษีและศาลอื่นได้ โดยให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ

³⁰ พงศ์เพ็ญ ศกุนตลาภัย และ อมร จันทรมบูรณ์, เรื่องเดียวกัน.

³¹ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 34/2517, วันพุธที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2517.

³² สรรเสริญ ไกรจิตติ, คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 22/2516, วันพฤหัสบดีที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2516.

โดยให้แยกไว้เป็นหมวดหนึ่งต่างหากจากหมวดศาลยุติธรรมและให้มีหน่วยงานอิสระอันหนึ่งทำหน้าที่ตรวจเงินแผ่นดินและให้รายงานผลการปฏิบัติงานและข้อสังเกตต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเป็นประจำทุกรอบปี และให้ผู้ที่รับผิดชอบหน่วยงานนี้สัมพันธ์กับรัฐสภา คือการแต่งตั้ง ลงโทษ และการถอดถอนหัวหน้าส่วนราชการนี้ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา³³ ส่วนศาลทหารนั้นให้อยู่ร่วมกับหมวดว่าด้วยศาลยุติธรรมการแต่งตั้งผู้พิพากษาให้เป็นไปตามกฎหมายไม่ต้องผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการ

คณะอนุกรรมการยกร่างได้ทำการยกร่างตามหลักการที่คณะกรรมการได้ตกลงกันไว้ ซึ่งคณะกรรมการได้พิจารณาแก้ไขเพิ่มเติม โดยในหมวดว่าด้วยศาลยุติธรรมนั้นส่วนใหญ่เหมือนกับที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ 2492 ส่วนที่เพิ่มเข้าไปคือ บทบัญญัติเกี่ยวกับองค์ประกอบของคณะกรรมการตุลาการ³⁴

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้พิจารณาหมวดอื่น ๆ ต่อไปคือ หมวดว่าด้วยการปกครองท้องถิ่นซึ่งคณะกรรมการมีมติให้แยกออกจากหมวดว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐมาบัญญัติไว้เป็นหมวดหนึ่งต่างหาก โดยกำหนดหลักการว่าการปกครองท้องถิ่นทุกระดับ องค์การท้องถิ่นจะต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในท้องถิ่นนั้น และให้องค์การท้องถิ่นมีอิสระในการกำหนดนโยบายของตนเอง ในหมวดว่าด้วยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญนั้นได้กำหนดให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญประกอบด้วยตุลาการรัฐธรรมนูญจำนวน 9 คน โดยรัฐสภาคณะรัฐมนตรีและคณะกรรมการตุลาการเป็นผู้เลือกจากผู้ทรงคุณวุฒิในทางกฎหมายมีจำนวนฝ่ายละ 3 คน มีหน้าที่ให้คำวินิจฉัยความประพฤติของสมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตามคำร้องที่ประธานวุฒิสภา หรือประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งมาให้วินิจฉัย และในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลยุติธรรมกับศาลอื่นหรือระหว่างศาลอื่นด้วยกันให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญเป็นผู้วินิจฉัย ส่วนวิธีพิจารณาของ

³³ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 26/2517, วันพฤหัสบดีที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2516.

³⁴ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 34/2517, วันพุธที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2517.

คณะตุลาการรัฐธรรมนูญนั้นให้เป็นไปตามกฎหมาย ในหมวดเกี่ยวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ตกลงให้ถือตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ 2492 เป็นเกณฑ์ นอกจากนี้ได้พิจารณาบทเฉพาะกาลและคำปรารภ จนกระทั่งพิจารณาเสร็จทั้งฉบับเมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2517

ร่างรัฐธรรมนูญที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ร่างขึ้นมานั้นมีทั้งสิ้น 225 มาตรา นับเป็นร่างรัฐธรรมนูญที่มีความยาวที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทย การที่ร่างรัฐธรรมนูญมีความยาวมากเช่นนี้ก็เนื่องจากสภาพการณ์ทางการเมืองของไทยและวิวัฒนาการทางการเมืองที่ทำให้คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญต้องเพิ่มบทบัญญัติต่าง ๆ ในการประกันสิทธิเสรีภาพไว้ รัฐธรรมนูญของประเทศที่กำลังพัฒนามักยืดเยื้อ เพราะประเทศเหล่านี้ขาดรากฐานทางการเมือง ขาดธรรมเนียมปฏิบัติที่ทุกฝ่ายยอมรับ ขาดกติกาการเมือง³⁵ ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ต้องใช้เวลาร่างอันรวดเร็วเพื่อสนองต่อความจำเป็นสัญญาที่นายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรีได้ให้ไว้แก่ประชาชนว่าจะให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญโดยเร็วที่สุด แต่อย่างไรก็ตามคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญก็ได้รับฟังความคิดเห็นของประชาชนมาตลอด และประชาชนก็มีความสนใจแสดงความคิดเห็นและส่งความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญมายังผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการร่างรัฐธรรมนูญเป็นจำนวนมาก

³⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **ใต้ท่อนปรี่ตี** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, 2517), หน้า 65.

การพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ

เมื่อคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญร่างเสร็จแล้วก็ส่งให้คณะรัฐมนตรีเพื่อให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาแก้ไขและนำเสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ โดยที่จะต้องพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้นต่อไป ซึ่งรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 มาตรา 10 วรรค 2 บัญญัติว่า "การพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ต้องกระทำเป็น 3 วาระ สำหรับวาระที่ 1 และวาระที่ 2 ให้เป็นไปตามข้อบังคับการประชุมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และสำหรับการพิจารณาวาระที่ 3 ให้กระทำได้เมื่อการพิจารณาวาระที่ 2 ได้ล่วงพ้นไปแล้ว 15 วัน"

การที่กำหนดให้ระยะเวลาการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญวาระที่ 2 และวาระที่ 3 ห่างกันอย่างน้อย 15 วัน ก็เพื่อให้สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติมีเวลาพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบเพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศและเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน จึงต้องให้ความสำคัญและระมัดระวังเป็นพิเศษ เมื่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ลงมติให้ความเห็นชอบในวาระที่ 3 แล้วให้ประธานสภานำร่างรัฐธรรมนูญขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระมหากษัตริย์เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญ โดยให้ประธานสภาลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517

ความเป็นมาของรัฐธรรมนูญฉบับนี้เกิดหลังจากเหตุการณ์วันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516 หลังจากที่จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีได้ลาออกจากตำแหน่ง โดยมีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อร่างรัฐธรรมนูญเสนอต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2516 ประกอบด้วยกรรมการ จำนวน 18 คน โดยคณะกรรมการชุดนี้ได้นำเอารัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2492 มาเป็นแนวในการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ใช้เวลาในการยกร่างเพียง 3 เดือนเท่านั้น คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้เสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาปรับปรุงแก้ไขเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2517 จากนั้นจึงส่งร่างรัฐธรรมนูญไปให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติพิจารณาและลงมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2517 และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2517 นี้ รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 10 ของประเทศไทย เริ่มใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 7 ตุลาคม 2517 มีบทบัญญัติ รวมทั้งสิ้น 238 มาตรา และเนื่องจากคณะกรรมการได้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2492 เป็นแนวทางในการพิจารณา รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงวางแนว

การปกครองไว้คล้ายกับรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2492 คือ ยึดถือหลักการของ "ระบบรัฐสภา" เป็นหลักในการปกครอง โดยมีสาระสำคัญสรุปดังนี้

ก. รัฐสภา ประกอบด้วย 2 สภา คือ วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร รัฐสภาจะประชุมรวมกันหรือแยกกันก็ย่อมเป็นไปตามบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

1. วุฒิสภา ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 100 คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ มีอายุไม่ต่ำกว่า 35 ปีบริบูรณ์ วาระในการดำรงตำแหน่งคราว 6 ปี ในวาระแรกเมื่อครบ 3 ปี ให้ออกจากตำแหน่งกึ่งหนึ่งโดยวิธีจับสลากและได้กำหนดให้วุฒิสภามีอำนาจในการออกกฎหมายและควบคุมการบริหารงานของคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับสภาผู้แทนราษฎร

2. สภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้ง มีจำนวนไม่น้อยกว่า 240 คน แต่ไม่เกิน 300 คน จำนวนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้คำนวณตามเกณฑ์ จำนวนราษฎรที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วาระในการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี

ข. คณะรัฐมนตรี ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีอีกไม่เกิน 30 คน มีหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดิน พระมหากษัตริย์ทรงตั้ง นายกรัฐมนตรีจะต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและรัฐมนตรีอีกไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนรัฐมนตรีทั้งหมด จะต้องเป็นสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการตั้งนายกรัฐมนตรี รัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดไว้ว่าห้ามข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและรัฐสภาโดยเด็ดขาด ซึ่งเท่ากับมอบอำนาจให้แก่ประชาชนอย่างเต็มที่ นอกจากนั้นรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังได้วางหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้อย่างกว้างขวาง เช่น บุคคลจะไม่ถูกจับกุมหรือสอบสวน เพื่อให้มีการฟ้องร้องเขาในคดีอาญาโดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเดียวกัน เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังได้ประกาศอุดมการณ์ไว้อย่างแจ่มชัดว่ายึดมั่นใน "การปกครองระบอบประชาธิปไตย อันจะยังผลให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมป้องกันคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและรักษาผลประโยชน์ของประชาชนชาวไทย โดยจะดำเนินการให้ความเหลื่อมล้ำในฐานะของบุคคลในทางเศรษฐกิจและสังคมลดน้อยลง" และส่งเสริมให้ชาวนาและเกษตรกรอื่นมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมตามสมควร

ค. การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ระหว่างการใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 นี้ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม 1 ครั้ง คือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2518 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2518 เป็นการแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ แต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาแทนประธานองคมนตรี

การสิ้นสุดของรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2517

รัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2517 เริ่มประกาศใช้มาตั้งแต่วันที่ และมาสิ้นสุดลงเมื่อ 6 ตุลาคม 2519 ด้วยเกิดการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน โดยการนำของพลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ รวมระยะเวลาในการใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ 2 ปี เป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด

กล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 เป็นรัฐธรรมนูญที่ยึดหลักการและวิธีการที่มุ่งให้การปกครองประเทศเป็นประชาธิปไตย ทั้งในด้านรูปแบบ (form) และเนื้อหา (essence) กล่าวคือ มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดและมีหลักการสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย โดยมีบทบัญญัติถึง 238 มาตรา ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทางการเมืองและวิวัฒนาการทางการเมืองของไทย ทำให้ผู้ร่างต้องเพิ่มบทบัญญัติเพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาทางการเมืองและการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เช่น หลักการเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ การวางหลักเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคมไว้ในหมวดนโยบายแห่งรัฐ การกำหนดให้นายกรัฐมนตรีต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รัฐสภา การวางมาตรการป้องกันมิให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา และรัฐมนตรีใช้อำนาจหน้าที่ในการแสวงหาประโยชน์ การแยกข้าราชการประจำออกจากการเมือง การวางหลักการ จัดระเบียบการปกครองท้องถิ่น รวมทั้งนครหลวง ให้เป็นไปตามหลักการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นและให้สภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่นจะต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในท้องถิ่น การวางหลักการจัดตั้งศาลปกครอง ศาลในสาขาแรงงาน สาขาภาษี หรือสาขาสังคม ฯลฯ ซึ่งหลักเหล่านี้เป็นหลักการที่ก้าวหน้าและเป็นประโยชน์³⁶

³⁶ พรณรงค์ ศรีตระกูล, **กระบวนการจัดทำและแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในประเทศไทย**"

(วิทยานิพนธ์นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2538), หน้า 198.

แต่อย่างไรก็ตามมีบทบัญญัติบางประการที่ไม่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยเท่าที่ควร เช่น การมีวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้ง การตัดสิทธิผู้มีอายุ 18 ปี มิให้มีสิทธิเลือกตั้ง แต่เมื่อพิจารณาหลักการทั้งหมดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 แล้วจะเห็นว่ามีส่วนดีและส่วนที่ก้าวหน้ามากกว่าส่วนที่บกพร่อง และวุฒิสภาตามบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ 2517 นั้นก็มีอำนาจน้อยมาก เพียงคอยกลั่นกรองร่างกฎหมายที่ผ่านการพิจารณาของผู้แทนราษฎรมาแล้ว ไม่มีอำนาจเสนอร่างพระราชบัญญัติ และมีอำนาจควบคุมฝ่ายบริหารโดยการตั้งกระทู้ถามเท่านั้น จะไม่มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอให้มีการเปิดอภิปรายทั่วไปหรือออกเสียงไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรี³⁷

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.